

Yayın Tanıtım:

Yrd. Doç. Dr. Hikmet KORAŞ*

* *İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri 3 C.*, (Hzl. Yavuz Akpınar) Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Hayatını, Türk dünyasının birliği ve aydınlanmasına vakfeden İsmail Gaspıralı, büyük bir fikir adamı, iyi bir ediptir ve yorulmaz bir eğitimcidir. Fikirlerini “Tercüman” gazetesi vasıtasıyla yaymaya çalışan bir yayıncı idi. Türkiye’de, özellikle, II. Meşrutiyet sonrasında Türkçülük Cereyanı çerçevesinde aydınlarımızı etkilemiş bir simadır.

Türkiye dışındaki Türklüğün yetiştirdiği aydınlar içinde Türkiye’de en çok tanınan kimsenin İsmail Gaspıralı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat buna rağmen, bugüne kadar Gaspıralı’nın yazdıklarını toplu biçimde gösterebilen tek kaynak yoktu. Bundan dolayı Prof. Dr. Yavuz Akpınar’ın 2003 yılından bu yana üç cilt halinde yayımladığı “İsmail Gaspıralı’nın Seçilmiş Eserleri 1, 2, 3” Türk fikir ve kültür hayatında büyük bir boşluğu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Söz konusu eser, alt başlıklarıyla şu ciltlerden oluşmaktadır:

İsmail Gaspıralı: *Seçilmiş Eserleri 1 Roman ve Hikâyeleri* (Hzl: Yavuz Akpınar-Bayram Orak-Nazım Muradov), Ötüken Neşriyatı, 2. bas., İstanbul 2005, 476 s.;

Seçilmiş Eserleri 2 Fikrî Eserleri (Hzl. Yavuz Akpınar), Ötüken Neşriyatı, İstanbul 2004, 422 s.;

Seçilmiş Eserleri 3 Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları (Hzl. Yavuz Akpınar), Ötüken Neşriyatı, İstanbul 2008, 512 s.

Söz konusu eserleri daha yakından, biraz daha teferruatlı tanıtmaya çalışalım:

Birinci Cilt: “*Roman ve Hikâyeleri*”

Cildin baş tarafında yayıma hazırlayan Prof. Dr. Yavuz Akpınar’ın kaleme aldığı “Önsöz”, meselenin kavranması açısından son derece

* Niğde Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. hikmetkoras@gmail.com

önemlidir. Burada, Türk dünyasının birbirini tanınması ve anlaması için yapılması gerekenler kısaca zikredilerek, üç ciltlik serinin bu amaca yönelik hazırlandığı, bunu diğerlerinin takip etmesi gerektiği belirtilip, niçin İsmail Gaspıralı'nın seçildiği, çalışmanın hangi şartlarda ve nasıl başladığı kısaca anlatılır.

Yaptıkları ve yaşadıkları dikkate alındığında İsmail Gaspıralı, bugünkü Türk dünyasında hak ettiği ilgiyi layıkıyla görememiştir. Bundan dolayı, Gaspıralı'nın biyografisine ayrılan I. Bölüme "*İhmal Edilmiş Bir Yazar*" başlığı konmuştur (Akpınar 2005: 13-72).

Yavuz Akpınar tarafından hazırlanan bu bölümün, İsmail Gaspıralı hakkında yazılan en geniş ve sağlıklı biyografi olduğu kanaatindeyim. Çünkü İsmail Gaspıralı'nın bütün külliyatı üzerine çalışan Yavuz Akpınar Gaspıralı hakkında yazılmış birinci elden kaynakların verdiği bilgileri, bizzat *Tercüman* gazetesinden de teyit ederek bu bölümü hazırlamıştır. Biyografi içindeki, Gaspıralı'nın çıkardığı gazete ve dergilerin başlık klişeleri ile bazı fotoğraflar biyografiyi daha değerli kılmaktadır.

"*Metnin Hazırlanması Hakkında Açıklamalar*" başlığı altında "*Metinlerin Dili Hakkında*", "*Metinlerin Neşre Hazırlanması Hakkında*" ve "*Tarafımızdan Yapılan Açıklamalar Hakkında*" alt başlıkları yer alır. Burada, her üç cildin hazırlanmasında izlenen metot ve yöntemler anlatılır. Bu kitabın daha anlaşılır ve kullanılır olmasını sağlamaktadır.

"*Roman ve Hikâyeleri Hakkında Genel Bilgiler*" başlıklı bölüm "*Türk dünyasının büyük önderi, ideoloğu İsmail Gaspıralı'nın eserleri, ismi kadar iyi bilinmemektedir. Genelde fikir adamı olarak tanınmasına ve öyle olmasına rağmen, o, aynı zamanda bir roman ve hikâye yazarı; edebiyatın nazari problemleri ve eleştiri konularında önemli görüşler bildirmiş bir edebiyatçıdır.*"(C. 1, S. 63) cümleleriyle başlar. Bu tespit, en azından benim için doğrudur. Çoğu aydınlarımızın Gaspıralı'nın edebiyat nazariyatçılığı ve ediplik tarafını bildiğini sanmıyorum.

Gaspıralı'nın, birlikte değerlendirildiğinde bir roman sayılabilecek (C. 1, s. 64) hikâyelerini "*Molla Abbas Fransevî*" takma adıyla yazdığını, *Tercüman* gazetesinin, o günkü şartlar ve imkânlarla iki farklı yerde, Rusya'daki Türkler için ayrı, Osmanlı Devletindeki okurlar için ayrı ayrı basıldığını, tefrikaların bir risale veya kitap olarak yayımlandığı (C. 1, s. 66) bu bölümde öğreniyoruz.

Eser hazırlanırken karşılaşılan problemler ve okuyucunun kafasında istifham yaratacak hususlara ilişkin açıklamalar da Yavuz Akpınar tarafından "*Metinlerin Hazırlanması Hakkında Açıklamalar*" bölümünde yapılmıştır.

Kitapta yer alan hikâyelerden, “*Frengistan Mektupları*” Yavuz Akpınar, “*Darürrahat Müslümanları*” Yavuz Akpınar-Bayram Orak, “*Sudan Mektupları*” Bayram Orak, “*Kadınlar Ülkesi*” Yavuz Akpınar, “*M.A. Fransevî’ye Tesadüf: Gülbaba Ziyareti*” Nazım Muradoğlu, “*Arslan Kız*” Ayşen Uslu Bayramlı, “*Gündoğdu*” Bayram Orak- Nazım Muradoğlu, “*Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan*” Nazım Muradoğlu, “*İvan ve Süleyman*” Nazım Muradoğlu, “*Bela-yı İslam*” Nazım Muradoğlu tarafından günümüz Türkiye Türkçesine aktarılarak hazırlanmıştır.

Latin alfabesine aktarılırken hikâyelerdeki günümüz Türkiye Türkçesinden çekilmiş kelimelerin karşılıkları parantez içinde ve daha küçük punto ile verilmiştir. Bu, eserin her seviyedeki okur kitlesi, özellikle genç nesil hedef seçilerek hazırlandığını gösteriyor. Her üç cilt için de geçerli olan bu usul metnin takibini ve azami istifadeyi de kolaylaştırmıştır.

* * *

İkinci cildin, Önsöz’ünde Yavuz Akpınar, bu cilde dâhil edilebilecek başka yazıların da bulunduğunu belirterek, “Seçilmiş Eserleri”ni üç ciltle sınırlamak zorunluluğundan dolayı konuyla ilgili birçok yazıyı şimdilik dışarıda bırakmak mecburiyetinde kaldıklarını belirtir.

“*Gazeteciliği ve Yayımcılığı*”, “*Sosyal, Siyasî Faaliyetleri*” ile “*Eğitim Faaliyetleri, Usul-i Cedit Uğrunda Mücadele ve Ortak Dil*” ikinci cildin giriş bölümünde işlenen konulardır.

Aslı Rusça olan birinci bölümdeki metinlerden “*Bahçesaray Mektupları*” Hacı Necefoğlu-Yavuz Akpınar, “*Rusya Müslümanları*” Aydın İbrahimioğlu-Yavuz Akpınar ve “*Rus-Doğu Anlaşması*” Hacı Necefoğlu-Yavuz Akpınar tarafından Türkçeye çevrilmiş.

Üç mektuptan oluşan “*Bahçesaray Mektupları*”, 1881’de Kırım’da çıkan *Tavrida* gazetesinde, Gaspıralı tarafından “*Küçük Molla*” imzası ile yayımlanmıştır (C. 2, s. 61).

“*Rusya Müslümanları*” ise, Rusya’da yaşayan Müslümanlar ve onların mevcut durumu ile devlet ve Ruslarla ilişkilerini, devletin bu insanlara karşı tavrını ve Gaspıralı’nın olmasını istediği teklifleri ve değerlendirmeleri içerir.

“*Rus-Doğu Anlaşması*” 1896 yılında Bahçesaray’da yayımlanmış bir kitaptır (C. 2, s. 122). Bu kitap beş mektuptan oluşur. Bu mektuplarda, Rusya’daki Müslümanlarla devletin ve Rusların yakınlaşmasının Avrupa’yı niçin, nasıl etkilediği ve Avrupalıların bu konudaki muhtemel tavırları ile Rusya’daki mevcut durumdan Avrupalıların elde ettiği maddî ve siyasî menfaatler anlatılır.

“*Şark-ı Ekber Meselesi*” başlıklı yazı, Gaspıralı’nın, Avrupa’nın “*Şark meselesi*” ni tarifıyla başlar. Yazının, Rusya Dışişleri Bakanı *İzvolski*’nin bir konuşmasına binaen yazıldığını ve Gaspıralı’nın da bu konuşmada bahsedilen hususlarda bakanla hemfikir olduğunu anlıyoruz.

“*Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene*” başlıklı yazı, 1885 yılında İstanbul’da basılarak Rusya’ya gizlice sokulan bir kitapçıktır (C. 2, s. 158).

“*Sosyalizm Yaki Mezheb-i İştirakiyyun*” ve “*Mezheb-i İştirakiyyun*”, Gaspıralı’nın yaşadığı dönemde, Rusya’da bir çığ gibi gelişen Bolşevizmle ilgili fikir ve düşüncelerini anlattığı yazılarıdır.

“*Rusya’nın Siyaset-i İslamiyesi*” ise altı yazıdan oluşan bir başlıktır.

“*Rusya Türklerinin-Müslümanlarının Modernleşme Problemleri*”, Gaspıralı’nın, o günkü tespitleri olan meseleleri anlattığı, “*Rusya’da Matbuat ve Neşriyat-ı İslamiye*”, “*Mebadi-i Temeddün-i İslamiyan-ı Rus*”, “*Kadimcilik-Cedidçilik*”, “*Kadınlar*” ve “*Zulüm Kaydan Geliyor*” başlıklarından oluşur.

Üçüncü bölüm, “*Zamanımız Meseleleri*”, “*Üçüncü Şura-yı Ümmet*” “*Umumî Mutemer-i İslâmî Yani Müslümanlar Kongresi*” “*Nedve-i Umu-mî*” “*Müslüman Kongresi*” ve “*Tarihçe-i Zaman*” başlıklarından oluşur.

İkinci cilt, mevcut eserde adı geçenlerin oluşturduğu, yedi sayfa tutan, çift sütun hâlinde hazırlanmış bir “*Şahıs Adları Dizini*” ile son bulur.

* * *

Takımın üçüncü cildi, en az eserin muhtevası kadar önemli bir Önsöz’le başlar. Önsöz, her ne kadar muhtevaya yönelikse de, burada Gaspıralı’nın dil, edebiyat ve seyahat yazılarının nasıl değerlendirildiği, nasıl tasnif edildiği belirtilerek, bunların önemi, niçin yazıldığı konularında okuyucu bilgilendirilir.

Bugün Türk dünyasının en önemli probleminin birbirini anlamak olduğu herkesin malumudur. Gaspıralı, bu meseleyi bir asır önce fark eden ve çözmek için uğraşan kişidir.

Meseleyi sadece ortak bir dil değil, onu işleyen bir edebiyat olarak ele almak gerekir. Ortak bir dil, elbette ortak bir edebiyatın olmasıyla gerçekleşecektir. Bütün değerleri ortak olan Türk milletinin ortak bir edebiyat yaratması en az ortak bir yazı ve konuşma dili kadar önemlidir. “*Dilde, fikirde, işte birlik*” fikrinin sahibi Gaspıralı’ya göre bu birliğin birinci vasıtası ortak bir edebiyattır.

Üçüncü ciltte ilk dikkati çeken husus, 180 sayfa tutan “*Dil Yazıları*”dır. Bu yazıların içinde, *Kutadgu Bilig*’in Radloff tarafından neşrin-

den, Türk lehçelerine, konuşmadaki farklılıktan, yazmadaki ortaklığa, Türk dünyasındaki dergi ve kitaplardan, dilde sadeleşmeye, Osmanlı ülkesindeki matbuatta imlâ sorunundan, millet için dilin önemine kadar pek çok konu işlenmiştir.

Bugün, Türk dünyasının, Latin, Arap, Kiril kökenli üç ayrı alfabe kullandığı ve bu alfabelerle yazılan yirmiden fazla Türk yazı dilinin oluştuğu dikkate alınır, yazıların önemi, dille alfabe arasındaki ilişki, ortak bir alfabe ve ortak bir yazı ve konuşma dilinin önemi daha iyi anlaşılır. Aslında bunlar bugünkü Türk dünyasının da meseleleridir. Bu açıdan bakıldığında bu yazılar hâlâ güncelliğini korumaktadır. Bütün bunlar, aslında İsmail Gaspıralı serisinin yayımlanmasının ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir. Yazı ve konuşma diliyle birbirinden ayrılmış, millet gibi kucaklayıcı geniş kavramların göz ardı edilerek boyların ön plana çıkarıldığı, müştereklerin göz ardı edilerek farklılıkların öne çıkarıldığı günümüzde, Gaspıralı'nın bu yazılarının, bugünkü Türk nesilleri tarafından anlaşılması demek Türk milletinin küllerinden yeniden doğması demektir. Bölüm, aslında günümüz için yeni bir "*Kutadgu Bilig*"dir.

Cildin II. Bölümünü "*Edebiyat Yazıları*" oluşturur.

Gaspıralı'nın, Türk dünyasının merkezine oturttuğu Osmanlı Devleti ve uygulamalarıyla ilgili değerlendirmeleri, yazar ve şairleri, onların eserlerini, güzel ve olumlu bulduğu gelişmeleri anlatarak Türk dünyasına tanıttığı yazıları "*Edebiyat Nazariyesi, Tenkit Yazıları*" başlığı altında verilmiştir. Gaspıralının üzerinde durduğu hususlar, o dönem Osmanlı matbuatında ya çok az yapılan yahut yapılamayan şeylerdir. Edebî tenkit ise bunların başında gelir.

"*Yazarlar, Eserler, Yayınlar*" başlığı altında, Gaspıralı'nın, Türk dünyasında yayın hayatına başlayan mecmua, gazete, kitaplarla, yine o dönemdeki eser veren kalem erbabı tanıttığı yazıları vardır. O günkü şartlarda bütün bunlara ulaşmak bir tarafa, okumak ve değerlendirmenin ne kadar meşakkatli olduğu düşünülürse, yapılan işin büyüklüğü de anlaşılır.

Eserin III. Bölümü, "*Seyahat Yazıları*"dır. Bu bölümde, Gaspıralı'nın şu veya bu sebeple gittiği yerler, gördükleri, tespitleri anlatılır. Bunlar, bir taraftan Türk ve İslâm dünyasının mevcut durumunu tespit, sosyal ve ekonomik durumları hakkında bilgi sahibi olmak için de zengin bir kaynaktır.

Bu bölüm, "*Türkiye Seyahatleri*", "*Kafkasya-Azerbaycan Seyahatleri*", "*Türkistan Seyahatleri*", "*Rusya-Polonya Seyahatleri*", "*Mısır ve Hindistan Seyahatleri*" olmak üzere beş başlıkta toplanmıştır.

Dil, folklor, edebiyat, coğrafya vs. alanlarda çalışan pek çok kişinin temel başvuru kaynaklarından birisinin *Evliya Çelebi Seyahatname'si* olduğu düşünülürse, bu konuda ne kadar eksikliğimiz olduğu anlaşılır. İsmail Gaspıralı gibi hayatını milletine adanmış birisinin bu gezilerdeki tespitleri, Türklük Bilimi araştırmacılarının en çok ilgisini çekecek konulardır.

Bu, aynı zamanda bize o günkü Türk dünyasını, bu coğrafyadaki sosyal ve ekonomik durumu, eğitim, bilimsel gelişme vb. konularda sağlam ve doyurucu bilgi verecektir.

“*Ciltteki Yazıların Toplu Listesi*” başlığı altında, kapladığı hacimden dolayı eserin içindekiler bölümünde verilemeyen ve bu çalışmada yer alan Gaspıralı’nın yazılarının tam listesi verilmiştir.

Takımın bu bölümünü kıymetli kılan bir diğer husus, eserin sonundaki “*Şahıs Adları Dizini*”dir. Çift sütun olarak on sayfa tutan şahıs adları dizini, dönemle ilgili bir eksiği de kapatmıştır.

Takım olarak, bütün Türk dünyasındaki genç nesillerin başucu, Türklük Bilimiyle uğraşanların kaynak kitabı olacak bu şaheseri hazırlayanlara şahsım ve Türklük Bilimi araştırmacıları adına teşekkür ediyorum.

Türk dünyası edebiyatları ile ciddi manada ilk uğraşanlardan birisi olarak tanıdığım, hayatını da bu konuya adanmış Prof. Dr. Yavuz Akpınar, yaptığı çalışmalarla Türk dünyasının “Aksakal”ı olmuştur.

Kendisine çalışmalarında başarılar diler, yeni çıkacak eserlerini dört gözle beklediğimizi hatırlatmak isterim.